

Elżbieta Szubertowska

**SLUCHANIE MUZYKI NA ZAJĘCIACH POZALEKCYJNYCH
W PODSTAWOWEJ SZKOLE OGÓLNOKSZTAŁCĄCEJ**

**/Próba ustalenia form i tematyki spotkań
w Kole Miłośników Muzyki/**

Wychowanie muzyczne jako przedmiot nauczania w szkole podstawowej spełnia szereg ambitnych zadań dydaktyczno-wychowawczych. Spośród nich na jedno z ośrodkowych miejsc wysuwa się zbliżenie młodzieży do muzyki artystycznej. Jest ono szczególnie ważne w obecnych czasach, w których z muzyką spotykamy się często mimo naszej woli - towarzyszy ona w pracy, odpoczynku, podróży.

Zaryzykować można stwierdzenie, że taka łatwość dostępu do muzyki nie sprzyja właściwemu jej słuchaniu.

Niezwykle skomplikowany proces percepcji muzyki wymaga wewnętrznej aktywności słuchacza, nieustannego śledzenia "toczącej" się muzyki, obserwowania poszczególnych elementów dzieła, z których utwór jest zbudowany. Prawidłowe i pełne spostrzeżenie muzyki dokonywać się może w warunkach maksymalnego skupienia uwagi słuchającego. Tylko takie słuchanie może prowadzić do adekwatnych przeżyć^{1/}.

W wyjątkowych wypadkach umiejętność słuchania jest darem natury, przeważnie jednak jest ona wynikiem nauki - kształcenia.

Istnieje już obecnie dość bogata literatura dotycząca zagadnienia percepcji muzyki, metodyki słuchania muzyki w szkole

i poza szkołą, omawiająca różne formy słuchania^{2/}.

Te doświadczenia nie są jednak właściwie wykorzystywane na lekcjach. Podstawowym mankamentem jest przede wszystkim zbyt mała ilość czasu przeznaczona na słuchanie muzyki w ramach tych lekcji. Szansę wyrównania tego niedoboru stwarzają zajęcia pozalekcyjne. Są one organizowane dla uczniów klas starszych tj. V-VIII.

Według ogólnych założeń programowych winny one skupiać możliwie największą liczbę uczniów, rozwijać ich naturalne zainteresowania, zdolności, wdrażać do samodzielnej pracy oraz uzupełniać i rozszerzać zagadnienia opracowane na lekcjach wychowania muzycznego^{3/}. Nie podaje się częstotliwości spotkań, czasu ich trwania, tematyki ani wskazówek dotyczących form czy organizacji audycji. To zagadnienie pozostawia się do uzgodnienia przez dany zespół, który ustala formy i czas w zależności od środowiska i zainteresowania.

Skromna jest również literatura metodyczna poświęcona tym zajęciom. Zagadnienie słuchania muzyki na zajęciach pozalekcyjnych jest treścią książki J. Stadnickiej pt. "Koła zainteresowań muzycznych"^{4/}. Proponuje ona tworzenie różnego typu zespołów zajęć pozalekcyjnych; kluby miłośników muzyki, koła zajęć ruchowo-muzycznych, koła "majstrów muzykantów", koła zbieraczy pieśni i melodii ludowych. Najwięcej uwagi poświęca Klubowi Miłośników Muzyki wyodrębniając w nim różne formy działalności: "słuchanie muzyki, lekturę, kontakty z artystami, wspólne uczestnictwo w koncertach i przedstawieniach operowych, organizowanie konkursów z zakresu wiedzy o muzyce /"zgaduj-zgadule"/, opiekę nad audycjami muzycznymi w szkole, wkład pracy klubu w lekcje języka polskiego, geografii i historii".

J. Powroźniak i J.K. Lasocki - autorzy podręcznika metodycznego pt. "Wychowanie muzyczne w szkole", oprócz wymienionych powyżej form działalności oraz organizacji zajęć przed-

stawiają propozycję rocznego planu pracy koła^{5/}. Zawiera on osiem tematów dotyczących muzyki programowej oraz: spotkanie z kompozytorem, zorganizowanie wystawy muzycznej, przygotowanie gazetki ściennej, imprezy muzyczne odbywające się w szkole, wyjazd na koncert symfoniczny.

Należy przypuszczać, że właśnie brak wypracowanych form pracy w zakresie prowadzenia koła słuchania muzyki oraz literatury zawierającej wskazówki dotyczące tematyki zajęć jest przyczyną małej ich popularności. Biorąc pod uwagę powyższe trudności oraz doceniając wartości kulturowe i wychowawcze zajęć pozalekcyjnych, ich znaczenie w rozwijaniu percepcji muzyki, podjęliśmy próbę przedstawiania własnych propozycji tematów i form. Są one wynikiem wieloletniego zainteresowania problematyką słuchania muzyki oraz doświadczeń zdobytych w pracy z dziećmi w szkole podstawowej.

Doświadczenia wykazały, że prawidłowe kształtowanie procesu percepcji może dokonywać się w oparciu o podstawowe zasady dydaktyczne: Przystępności oraz stopniowania trudności. Zasady te powinny być brane pod uwagę podczas układania planu słuchania muzyki w kole.

Poniższe propozycje tematyczno-repertuarowe, ze względu na ewentualną możliwość wykorzystania ich w praktyce, zawierają dwie grupy utworów muzycznych. Utwory z grupy pierwszej przeznaczone są dla tych, którzy z muzyką artystyczną spotykają się tylko na lekcjach wychowania muzycznego lub słuchają jej z radia w domu. Wybrano dla nich utwory krótkie /kilkuminutowe/ lub fragmenty dłuższych, o łatwo uchwytniej melodii, wyrazistym rytmie, prostej fakturze. Dla dzieci mających większe doświadczenia w słuchaniu muzyki / udział w koncertach lub audycjach filharmonicznych/ oraz muzykujących w chórze, zespole instrumentalnym czy uczących się gry na instrumencie poza szkołą, wybrano utwory trudniejsze. Trwają one przeważnie nieco dłużej / od 8 do 15 minut /, mają bardziej skompli-

kowaną fakturę i strukturę, są utworami cyklicznymi^{6/}.

Zasada stopniowania trudności znajduje odbicie w sukcesywnym układzie tematów.

Przyjęto, że każde z zagadnień w zależności od treści jaką chcemy w nie włożyć oraz od ilości utworów, które zamierzamy wysłuchać, można realizować w ciągu jednej lub dwóch jednostek osterdziestopięciominutowych.

A oto przykładowy roczny plan słuchania muzyki w Klubie Miłośników Muzyki.

1. Słynne transkrypcje	
Daquin - Kukułka /w wersji fortepianowej i w wykonaniu zespołu wokalnego "Partita,,/.	Bach - Aria na strunie G/w wersji oryginalnej i w wykonaniu zespołu wokalnego "Swingle-Singers,,/.
Chopin - Preludium e op.28/4 /w wersji oryginalnej i w wykonaniu zespołu "Novi,,/.	Prząśniczka
Życzenie	Moniuszko-Melcer
Chopin-Liszt	Hulanka
	Chopin-Liszt

2. Różne nastroje w muzyce	
Czajkowski - Smutna pieśń	Mozart - Symfonia g KV 550
Dworzak - Humoreska	Chopin - Polonez As op. 53
Mendelssohn- Bartholdy	Chopin - Sonata b op.35 cz.III
Marsz weselny z uwertury do "Snu nocy letniej,,	Debussy- Radosna wyspa
Andrzejowski - Burleska	Penderecki - Tren pamięci ofiar
	Hiroszimy /fragment/
	Brahms - Intermezzo es op.118/6

3. Muzyczne obrazy zwierząt	
Daquin - Kukułka Rameau - Kura Ibert - Mały biały osiołek Saint-Saëns - Karnawał zwierząt /fragmenty/	Saint-Saëns - Karnawał zwierząt Jannequin - Śpiew ptaków Sibelius - Labędź z Tuoneli
4. Pory roku w muzyce	
Mendelssohn - Pieśń wiosenna Czajkowski - Pieśń jesienna Czajkowski - Barkarola Schumann - Baśń zimowa	Haydn - Pory roku/fragment/ Moniuszko - Bajka Vivaldi - II koncert g-moll "Lato,"
5. Pejzaże muzyczne	
Debussy - Światło księżyc Grieg - Poranek z suity "Peer Gynt," I. Zeleński - W Tatrach /fragnt/	Noskowski - Step Zeleński - W Tatrach Debussy - Pochłonięta katedra Debussy - Radosna wyspa
6. Dzieje konkursów chopinowskich	
Chopin - Preludium Fis op.28/13/wyk. H.Czerny-Stefańska Walc As op.42 /wyk. R.Smendzianka Etiuda a op. 25/11 /wyk. P. Paleczny/ Nokturn cis op.posth. /wyk. J. Olejniczak/	Chopin - Preludium Des op. 28/15 /wyk. H. Czerny-Stefańska/ Grande valse brillante op. 34/2 /wyk. R.Smendzianka/ Etiuda h op.25/10 /wyk. P. Paleczny/ Scherzo h op. 20 /wyk. J. Olejniczak/

7. Skrzypce i skrzypkowie	
Paganini - Kaprys 24 a-moll Lipiński - Kaprys D Wieniawski-Koncert d op.22 oz.II/fragment/ /wyk.W.Wiłkomirska/ Wieniawski-Polonez koncertowy /wyk.K.A. Kulka/	Paganini - Campanella Lipiński - Koncert D oz.I Wieniawski-Scherzo-Tarantella op. 16. /wyk.K.A. Kulka/ Paganini - Wariacje "Nel cor piú" /fragment/ /wyk.K.A. Kulka/
8. Życie i twórczość H. Wieniawskiego	
Wieniawski - Obertas Kujawiak Kaprys Polonez D op. 4 lub A op. 21	Wieniawski - Scherzo-Tarantella op. 16 Legenda op. 17 Koncert d op.22
9. Wieczór literacko-muzyczny	
Schubert - Król Olch Grieg - Suita Peer Gynt I	Liszt - Preludia Mendelssohn - Uwertura do dramatu Szekspira "Sen nocy letniej"
10. Koncert życzeń	

Pierwszy temat powinien skierować uwagę dzieci na elementy muzyki, a ściślej pomóc im zauważyć różnicę w opracowaniu tych samych utworów muzycznych.

W drugim temacie zwrócimy uwagę na różne nastroje wypowiedziane przez kompozytora środkami muzycznymi. Wskazane jest, aby dzieci same dobierały odpowiednie słowa charakteryzujące nastrój muzyki. W wypadku, kiedy charakter muzyki wyrażony jest w tytule, radzimy wpieryw wysłuchać muzyki i charakterystyki dzieci, potem dopiero podać tytuł utworu.

Następne trzy tematy mają na celu rozszerzyć wiadomości o muzyce ilustracyjnej w połączeniu z obserwacją jej elementów. Tematy te są dopełnieniem zagadnień, które wystąpiły na lekcjach wychowania muzycznego w innych sformułowaniach. Wskazane jest, aby przy tej okazji powtórzyć jeden czy dwa utwory znane dzieciom z płytoteki.

W temacie szóstym zamierzamy zainteresować dzieci konkursem chopinowskim jako międzynarodową imprezą muzyczną. Przy tej okazji zaleca się przypomnieć im znane już utwory oraz przedstawić nowe, dostosowane stopniem trudności do poziomu słuchających uczniów, wykonywane przez laureatów tychże konkursów. Spotkanie to urozmaici i ożywi film produkcji polskiej pt. "Pod znakiem Chopina", którego treścią są przygotowania do V konkursu chopinowskiego oraz koncert laureatów.

Siódmy temat pt. "Skrzypce i skrzypkowie" ma za zadanie wprowadzić dzieci w najbardziej ogólny sposób w tajniki sztuki lutniczej. Przy tej okazji zamierzamy uczulić ich na piękny dźwięk tego instrumentu, zwrócić uwagę na trudności w opanowaniu gry na nim oraz na osiągnięcia wybitnych skrzypków. Spotkanie to dopełnić może projekcja filmu produkcji polskiej pt. "W. Wiłkomirska".

Następny temat dotyczy życia i twórczości jednego z wielkich skrzypków polskich H. Wieniawskiego, któremu nie poświęca się oddzielnego tematu na lekcjach wychowania muzycznego. Opowiadanie o życiu kompozytora możemy przeplatać ciekawszymi

fragmentami książki E. Czekalskiego pt. "Czarodziejskie skrzypce", których wyszukanie polecić powinniśmy dzieciom.

Wieczór literacko-muzyczny jest najbardziej skomplikowaną formą spotkań i najlepiej przygotować go wspólnie z kółkiem dramatycznym. Członkowie tego kółka powinni przedstawić treść ballady Goethego, komentarz Lamartin do poematu symfonicznego "Preludia", fragmenty dramatu Ibsena lub komedii Szekspira. Przygotowanie strony muzycznej tego wieczoru należy będzie do członków klubu, którzy powiedzą kilka słów o kompozytorze czy epoce historycznej. Na zakończenie spotkania uczniowie powinni wspólnie zastanowić się, czy muzyka wysłuchanych utworów muzycznych odpowiada nastrojowi utworów literackich.

Ostatnie spotkanie, lub w razie potrzeby kilka spotkań, może mieć formę "Koncertu życzeń". Zaproponowane przez uczniów utwory należy również zaopatrzyć w komentarz, przygotować wiadomości o kompozytorze lub formie muzycznej.

Formy organizacyjne zajęć mogą być różne, jednak wszystkie spotkania winny być przygotowywane przez dzieci. Postulat ten jest zgodny z tendencjami współczesnego wychowania oraz z profilem wychowawczym zajęć pozalekcyjnych. Aktywne uczestniczenie w zajęciach rozwija inwencję twórczą dzieci oraz daje im okazję do twórczego wyżycia się w działalności zespołu.

Czynne przygotowanie do spotkań obejmuje: przygotowanie sali / "klubowe", ustawienie krzeseł, dekoracja, oświetlenie / oraz aparatury i płyt.

Napisanie i wygłoszenie komentarza o kompozytorze, okresie historycznym, w którym powstał utwór ma jeszcze ten walor, że zdobyte tą drogą wiadomości są bardziej trwałe. Dzieci powinny też przygotowywać co pewien czas gazetki informujące o działalności Klubu Miłośników Muzyki oraz organizować spotkania otwarte czyli takie, na które zaprasza się uczniów innych klas.

Zaleca się też, aby po wysłuchaniu muzyki zachęcić dzieci do wypowiedziania się na jej temat. Zmusza to je do uświadomienia sobie i zajęcia stanowiska wobec usłyszonej muzyki oraz rozwija umiejętność operowania pojęciami muzycznymi.

Nie opowiadamy się za całkowitym przychyleniem się do propozycji dzieci związanych z planowaniem słuchania muzyki. Uważamy, że jeśli słuchanie muzyki ma rozwijać percepcję winno być dogłębnie przemyślane, oparte na znajomości literatury muzycznej oraz na doświadczeniach pedagogicznych. Propozycje dzieci dotyczące repertuaru muzycznego powinny być jedynie konsekwentnie realizowane w koncercie żywych.

Najtrudniejszymi zadaniami stojącymi przed szkołą jest przygotowanie uczniów do korzystania ze środków masowego przekazu oraz do umiejętnego organizowania wolnego czasu. Odbiór muzyki ze środków masowego przekazu wymaga wykształcenia dobrych przyzwyczajęń organizowania seansów słuchania muzyki, które winny być źródłem samodoskonalenia, odpoczynku, odprężenia psychicznego tak potrzebnemu współczesnemu społeczeństwu. Organizowanie pełnowartościowych przeżyć artystycznych winno też mieć wpływ na pogłębiony stosunek do muzyki, której wysokie walory wychowawcze nie mogą być kwestionowane.

Powyższe stwierdzenia budzą niepokój: czy obecny system wychowawczy szkoły i jego metody potrafią te zadania wykonać ?

Przeprowadzone przez autorkę badania wykazały nieumiejętność słuchania muzyki z radia, traktowanie jej jako marginesu czy akompaniamentu do rozmów^{8/}. Z tego też względu proponujemy przeznaczyć jak najwięcej spotkań koła na słuchanie muzyki z radia pod kierunkiem nauczyciela z należytych skupieniem uwagi, próbą odpowiedzi na pytania postawione przez nauczyciela oraz próbą charakterystyki słuchanej muzyki. W przeciwieństwie do słuchania muzyki z płyt powinniśmy tutaj możliwie jak najczęściej wykorzystywać propozycje dzieci przygotowując je w ten sposób do samodzielnego selektywnego odbioru muzyki z radia.

Podstawą propozycji powinien być program drukowany w tygodniku "Radio i telewizja".

Tematyki i repertuaru tych spotkań nie możemy ustalać z góry na cały rok, gdyż uzależniony jest on od redakcji muzycznej, z której programem zapoznajemy się kilka dni przed jego emisją. Na początku roku powinniśmy ustalić tylko pewne ramowe zagadnienia, które w zależności od nadawanej muzyki mogą być realizowane. Jako jedno z pierwszych należy przeanalizować sygnały zapowiadające stacje oraz audycje cykliczne. Być może uczniowie nie wiedzą, że są one fragmentami autentycznej muzyki danego regionu, opery, preludium, poloneza czy etiudy. Może nie zwrócili uwagi na ich piękno, lub też nigdy nie zetknęli się z oryginałem. Tym charakterystycznym utworom należy poświęcić kilka spotkań. "Wyłowienie" ich z radia i nagranie na taśmę magnetofonową polecić można starszym uczniom, inni, jak zwykle, powinni przygotować krótki komentarz na podstawie zaproponowanych przez nas fragmentów lektury czy haseł wziętych z encyklopedii muzyki. Najbardziej znane sygnały: fragmenty z "Etiudy rewolucyjnej" i "Poloneza A. F. Chopina" można zostawić na zakończenie spotkania w formie zagadki muzycznej.

Można też zorganizować specjalny "Wieczór z radiem" w czasie nadawania ciekawej audycji muzycznej, uświetnić go specjalną skromną chociażby dekoracją sali elementami muzycznymi, wprowadzić miły nastrój odpowiednim oświetleniem sprzyjającym skupieniu, a nawet dyskusję po audycji przeprowadzić przy herbacie. Na początku spotkania nauczyciel powinien umiejętnie ukierunkować uwagę uczniów, a po audycji zachęcić do dyskusji na temat wysłuchanych utworów. Oczywiście najważniejszym momentem wychowawczym będzie kulturalne i uważne wysłuchanie muzyki. Wieczór taki powinien zapisać się przyjemnie w pamięci uczniów. Jeśli wychodzące ze spotkania dzieci zapamiętają fragmenty muzyki, zanucą je, domagać się będą powtórzenia wysłuchania utworu lub podobnie zorganizowanego wieczoru,

znaczy to, że audycja spełniła zadanie.

Należy zorientować się ilu członków naszego koła posiada tranzystory. Może będzie ich taka liczba, która pozwoli stworzyć dla nich oddzielną sekcję. Wymagają oni z naszej strony szczególnej opieki, gdyż należą do olbrzymiej masy bezkrycznych słuchaczy. Popracujmy z nimi nad ustaleniem tygodniowego planu słuchania muzyki w domu przy pomocy tygodnika "Radio i telewizja.". Najlepiej będzie, jeśli szczególnie ciekawe utwory zaplanowane do wysłuchania w danym tygodniu zostaną przez nauczyciela utrwalone na taśmie magnetofonowej celem powtórnego od - tworzenia ich na zebraniu koła, na którym dokonamy przeglądu najciekawszych audycji przez nas wysłuchanych.

Słuchanie trudniejszych utworów z radia winno być wcześniej przygotowane przez nauczyciela tak, jak to robimy na każdej lekcji przed włączeniem płyty. Możemy dać dzieciom konkretne problemy do wysłuchania podczas odbioru audycji^{9/}/charakterystyka elementów, ukształtowanie utworu/ lub też, jeśli dobierzemy niezbyt trudny program, zastosować działanie odwrotne. W drugim wypadku nie będziemy nastawiać dzieci przed audycją, lecz po audycji zapytamy: co im się w tej audycji najbardziej podobało, jakie ciekawe problemy muzyczne w niej wystąpiły. Odpowiedź na te pytania będzie wymagała dużej koncentracji uwagi podczas słuchania i oczywiście pewnego doświadczenia.

Wiele audycji radiowych opatrzonych jest krótkimi komentarzami. Zapisanie podanych w nich wiadomości przyczyni się do wzbogacenia wiedzy o muzyce.

Dysponując tygodnikiem "Radio i telewizja.", możemy ustalić tygodniowy plan słuchania muzyki pod kątem specjalnie obranego hasła tygodnia np. "Mazury i mazurki.", "Pieśni i arie.", czy tp.

Można też na wzór radia zająć się w danym tygodniu nie hasłem, a jakimś kompozytorem np. Bachem, Mozartem czy Paderewskim i polecić dzieciom wysłuchanie konkretnych audycji poświęconych jego twórczości. W albumie czy na gazecie ściennej

tydzień ten można ozdobić pocztówką kompozytora czy odpowiednim wycinkiem z jakiegoś czasopisma. Nauczyciel orientujący się w twórczości "kompozytora tygodnia", powinien polecić wysłuchanie tych utworów, z którymi dzieci zapoznały się na lekcjach wychowania muzycznego lub audycjach filharmonicznych - celem utrwalenia wiedzy i poszerzenia znajomości form muzycznych, elementów muzyki, właściwości stylu kompozytora.

Wyżej przytoczone formy pracy koła i jego tematyka są skromnymi propozycjami, które mogą być wielokrotnie modyfikowane i wzbogacane nowymi pomysłami. W miarę zdobywania doświadczeń w kontaktach z muzyką konieczne będzie poszerzanie repertuaru o dalsze trudniejsze pozycje, jak również zbliżanie dzieci do muzyki współczesnej.

Wszystkie wymienione tu formy mają jeden wspólny cel: możliwie jak najbardziej związać dziecko emocjonalnie z muzyką, ażeby umiejętność obocowania z nią stała się jego trwałą zdobyczą.

P R Z Y P I S Y

- 1/. S. Szuman - O sztuce i wychowaniu estetycznym, PZWS 1969 wyd. II s. 362-370.
- 2/. J. Wierszyłowski - Psychologia muzyki PWN, Warszawa 1970
B. Tiepłow - Psychologia zdolności muzycznych NK, Warszawa 1952.
M. Przychodzińska - Kaciczak - Muzyka i wychowanie NK, Warszawa 1969.
B. Chodyna - Przygotowanie do pracy z płytoteką PZWS, 1966.
K. Bula - Słuchanie muzyki PZWS, Warszawa 1970.
K. Dobrzyński - Człowiek i dźwięki. O kulturze słuchania radia IW CRZZ 1973.
- 3/. Program nauczania ośmioklasowej szkoły podstawowej PZWS, 1963 s. 15-16.
- 4/. J. Stadnicka - Koła zainteresowań muzycznych PZWS, Warszawa 1970.
- 5/. J.K. Lasocki, J. Powroźniak - Wychowanie muzyczne w szkole PWM 1970 s. 408.
- 6/. W ustalaniu kryteriów doboru repertuaru muzycznego kierowano się względami natury psychologicznej oraz sugestiami M. Przychodzińskiej - Kaciczak zawartymi w książce pt. "Muzyka i wychowanie,, NK, Warszawa 1969, s. 121-132.
- 7/. Program i nazwiska wykonawców oparto na ogólnie dostępnych nagraniach płytowych.
- 8/. Badania dotyczące m. in. sposobu korzystania z muzyki z radia przeprowadziła autorka w maju 1973r. w czterech miastach wojewódzkich, sześciu miastach powiatowych, trzech małych miasteczkach oraz w sześciu wsiach obejmując nimi 358 uczniów z klas V, VI, VII i VIII szkół podstawowych ogólnokształcących.
- 9/. Możliwe jest to tylko wówczas, gdy nauczyciel dobrze zna te utwory.